

Quod etiam possent dicere de his, qui pereunt, quia alia ecclesiae praecepta violant, vel contemnunt, et ita sua et non ecclesiae culpa pereunt.

Caput IX.

59. Quintum argumentum a lege ipsa prohibente calicis usum; nam lex positiva inutilis est abroganda; sed lex prohibens calicem his gentibus non solum non est utilis, sed etiam nociva; ergo ex charitate est abroganda vel relaxanda.

60. Respondetur, hanc legem non esse abrogandam nec relaxandam, quia manent causae, ob quas est stabilita, ut superius ostensum est. Lex quoque ipsa utilis est, quia ultra fructum utriusque speciei, quem suscipiunt altera tantum specie utentes, habet communio sub altera specie obedientiam et confessionem fidei suae, et conformitatem cum catholicis, et discrimen ab haereticis, ut superius visum est. Nec vero ubi aliquibus lex non congruit, si pluribus est utilis, est abroganda, quia bonum commune est praefendum.

61. Sextum argumentum ab ipso calice, cujus usus, quia olim bonus erat, et ecclesia eum potest hodie concedere, nunc praesertim debet uti illa potestate, quia hoc unicum est remedium, et de aliis remediis nulla jam est spes, et ecclesia tempore concilii Basileensis eo inclinavit, ut quum nulla esset alia spes revocandi Bohemos, concederetur eis usus calicis.

62. Respondemus, quod licet calicis usus per se licitus sit, nunc tamen ob consuetudinem et legem ecclesiae non est licitus, neque expediens, ut multis jam rationibus probavimus. Multa enim licent, quae non expediunt, ut de omnibus lege positiva prohibitis constat. Et licet ecclesia possit conferre calicem, non debet uti potestate nisi ad aedificationem.¹ Falsum quoque est, unicum esse re-

¹ Tam in ms. M. quam in R. hic sequitur: *Ergo ex hoc juste spectatur; forsitan scribendum erat respicitur (argumentum).*

medium hujusmodi morbi. Est potius fomentum. Remedium autem est reformatio et bona vita catholicorum, eorum exemplum, oratio et praedicatio et doctrina et bona juventutis educatio et institutio multorum fidelium operatorum, qui ad haereticos mitterentur. Punitio etiam eorum per principes valde juvaret, sicut dissimulatio valde nocuit. Ut enim in immensum crescunt latrones et homicidae et alii facinorosi, nisi subinde quasi ungues et capilli absconduntur, ita impunitas haereticorum praebet eis fomentum ad delicta et ad latius extendendam suam sectam; e contrario vero disciplina et punitio facit eos minui, ut experientia docet.

63. Septimum argumentum a fructu, quem ex hac concessione futurum ajunt; eo enim concesso, vitabunt isti homines peccatum, quod committunt vel contra obedientiam, sumendo utramque, vel contra conscientiam, alteram speciem; conciliabitur etiam civibus pax ex hoc ritu admissio; nam hoc illis concesso, remittent illi aliquid de suo, et ita utrimque vitabuntur extrema.

64. Respondemus, hos fructus propositos non subsistere. Non enim per concessionem calicis illi redduntur obedientes, imo rebelles, alia petendo, et nolendo communicare sub altera, si ecclesia tribueret dispensationem. Neque debet ecclesia ob quemvis protervum, nolentem sibi parere, leges suas relaxare. Qui etiam contra conscientiam communicat sub altera specie, conscientiam istam erroneam debet deponere. Et ritus hic diversus potius divisionem pariet, ut supra ostendimus, et ejus concessio reddet hos magis feroces et pertinaces. Nec ecclesia sectatur extrema, sed haeretici, qui extra eam sunt.

65. Octavum argumentum ab his, per quos immediate petitur calix a concilio; sunt enim ex una parte piissimus pontifex et legati ejus, ex alia vero elementissimus et religiosissimus caesar et illustrissimus dux Bavariae, ejus gener, cum suis oratoribus, qui certo asserunt, calicis concessionem profuturam; et qui hoc asserunt ex experientia cognoverunt illas gentes et damna, quae sequuntur ex ne-

gatione, et comoda, quae ex concessione eveniunt; sapientes quoque et optimi sunt, ita ut nec decipiantur, nec velint decipere; quare injuria eis fieret, si synodus eis non acquiesceret; contra vero, qui negant calicem concedendum, licet probi viri sint, quia non sunt experti mala harum nationum, non eis compatiuntur; tamen¹ adhuc non dicunt,² certo imminere damnium ex concessione, sed tantum³ dicunt, se id timere; quum alii certo asserant fructum; et ideo est plus eis credendum.

66. Respondemus, nos plane convenire et certo pernasos esse de sapientia et probitate horum dominorum. Et ideo non dubitamus, quin crediderint, certo magnum fructum esse consequendum, si tamen id dicunt; non dubitamus, inquam, quin id ita credant, uti loquuntur; an vero ita futurum sit, de hoc merito dubitamus, quia futurum est contingens, et quia ex sacra scriptura et historiis cognoscimus ingenia haereticorum, quibus haec remedia non solent profdesse.

67. Putamus igitur, piissimum caesarem more clementissimi patris se habere cum his gentibus, quae calicem petunt. Ut enim ille, si filios aegrotos habet et aquam frigidam postulantem, eis comagium contendit cum medico, ut illis id refrigerii concedat, sed ita contendit, ut nolit medicum contra regulas medicinae quidpiam nocivum eis committere, ita religiosissimus caesar, tenere amans hos populos sibi subditos, postulat a sancta synodo calicem pro illis, sed ita postulat, ut nihil velit concedi contra gloriam Dei et ecclesiae publicum bonum. Scit enim, quia religiosissimus est et senex prudentissimus, se cito debere stare ante tribunal Christi, quo tempore pro toto mundo nollet quidquam a synodo obtinuisse, quod contra Dei honorem et salutem animarum cederet.⁴ Scit quoque, patres hujus synodi promptissimos esse, ut velint placere suae majestati ita bene merenti de christiana republica. Scit

¹ R. tum.² R. tamen.³ R. dicant.⁴ M. crederet.

etiam, eos sapientissimos esse et ad eos spectare, de rebus sacris censere. Ideo in hac re magis credit illis, quam sibi ipsi, qui ad alia vocatus est.

Idcirco re bene perspecta, quia caesar noster sapientissimus¹ medicus est, qui nomine suo nihil petit, et quod nomine eorum populorum petit, sub conditione petit, scilicet si fuerit e re ecclesiae, patres nihil majestati suae negant. Idcirco nullam illi injuriam faciunt. Negant enim calicem non caesari, sed curiositati et irrationabili cupiditati calicem a sua majestate extorquentium, et daemioni hanc importunitatem illis suggerenti. Unde noster Dominus non respondit matri filiorum Zebedaei, sed filius ejus, quorum mater mentionem faciebat.² Ipse etiam Salvator, si Hilario³ credimus, non Petro, sed daemioni suggerenti respondit: „Vade post me, satana“.⁴ Ille enim repellendus est et non piissimus caesar; qui etiam intelligit, quod quo minus hi patres viderint tumultus illarum regionum, in quibus calix petitur, eo minus perturbate de re ipsa secundum Deum censebunt;⁵ sicut Trojani⁶ rectius consultabant Helena absente, quam illa praesente, quia praesentia turbabat affectum et a recto deflectebat.

Ideo non est verum, quod magis credendum est iis, qui certo promittunt futurum fructum, quam illis, qui timent damnium; quia potius creditur medico, qui ob timorem mortis juxta regulas medicinae negat vinum aegrotis, quam matri, quae ex materno solum affectu asserit, id illi profuturum.

68. Non unum argumentum, ab eis pro quibus petitur calix; quos jam ajunt fessos esse et destitisse ab aliis haeresibus, et in hoc uno haerere, ut detur ipsis calix; qui si conceditur, confundetur ex hoc haeresis Sacramentariorum, quia credent hi, Christum essentiali esse sub utraque specie.

¹ M. sanctissimus.² M. historiae.³ R. cessabunt.⁴ Mat. XX. 22.⁵ Mat. XVI. 23.⁶ M. tyranni.

69. Respondeo, falsum esse, hos reliquisse omnes haereses, ut norunt hi qui apud eos versati sunt. Et certo, si¹ omnes alias tam cito reliquissent, sine calicis concessione, sperandum esset, quod etiam absque illa relinquerent hanc haerese[m] postremam. Calicis quoque concessio non solum non exstinguet haerese[m] in his, quos jam defessos dicunt, sed recreabit eorum vires, ita ut nunquam lassentur in petendo alias et alias concessiones. Etiam ille ritus nullo modo facit contra Sacramentarios, quum etiam illi omnes utantur ritu utriusque speciei.

70. Et haec de tertio, hoc est de oppositorum argumentorum solutione, dicta sufficiant.

Quia igitur in dubio hoc, an expediat universaliter concedere usum calicis omnibus eum volentibus, an vero aliquibus tantum ex dispensatione, an potius nulli, quum, inquam, in hoc dubio non habeat locum demonstratio, nec fides catholica, sed tantum ex probabilibus procedi possit, quum probabiliora mihi visa sint argumenta suadentia, negandum esse calicem et difficilius resolvi, contra vero ea quae suadent concedendum, minus probabilia et solvi facilius, concludo, meo iudicio non esse concedendum.

71. Quam conclusionem ea conscientia non feci, quasi mihi desit promptitudo obsequendi caesareae majestati in omnibus, quae contra Deum et conscientiam non sunt. Scio enim omnes nos, qui in hac minima societate Jesu manemus, ad id multis rationibus teneri. Fuit enim invictissimus caesar quasi primus inter catholicos principes, qui suis in regnis societatem nostram suscepit et fovit, collegiaeque ei in diversis locis erexit et fundavit, ut testatur collegium² Viennense, Pragense, Tyrnaviense et Oenipontanum. Illustrissimus etiam dux Bavariae, socerum imitatus, collegium Ingolstadiense et Monachiense erexit et alia erigere parat. Sed quo magis devincti sumus beneficiis, eo magis debui fideliter dicere, quod magis putavi conve-

¹ Si deest in M.

² M. concilium; item infra concilium Ingolstadiense . . . loco erexit collegium etc., negligentiae scriptoris argumentum insigne.

nire ad Dei gloriam et ad tantorum principum et ipsius subjectorum populorum salutem.

In hac mea sententia secutus sum tamen, ni fallor, majorem et meliorem partem patrum hujus concilii.

Caput X.

72. Quod videntes illustrissimi legati, cupidi placendi suae majestati in Domino, et videntes, se non obtenturos dispensationem a synodo, aliam propositionem fecerunt patribus concilii sub sequenti forma:

Forma decreti facienti super usum calicis petiti.

Insuper quum eadem sacrosancta synodus superiori sessione duos articulos alias propositos et nondam discussos, videlicet incipiendo *an rationes etc.* in aliud tempus oblata sibi occasione examinandos atque definiendos reservaverit, et successive maxima cum instantia petittum fuerit eosdem articulos per eandem sanctam synodum examinari atque definiiri, et aliquibus nationibus ob graves et multiplices causas christianae caritati consentaneas in medium propositas usum calicis, seu facultatem ordinarii locorum illum concedendi, sub infra scriptis conditionibus concedi, et secum desuper opportune dispensare debere: volens sancta synodus veluti pia mater salutis omnium salubriter, quantum in Domino conceditur, providere, cognoscens tamen negotium hujusmodi a se ipsa de praesenti tuto penitus absolvi et definiiri non posse: idcirco re prius diligenter perspecta et examinata, ac omnibus mature consideratis, tandem censuit, quod sanctissimus dominus noster, adhibita ea causae cognitione, quae beatitudini suae videbitur adhibenda, illis nationibus et populis, quibus sua sanctitas proficuum et utile id fore cognoverit, sub infrascriptis conditionibus, vel etiam aliis, quas ei Spiritus sanctus suggererit, suae beatitudini bene visis, etiam ex voto, consilio et assensu hujus sanctae synodi praefatum calicis usum seu concedendi facultatem petittam concedere et cum illis desuper etiam misericorditer ex benignitate apostolica dispensare possit et valeat.¹

Responsio ad propositum decretum.

73. Reverendissimi et illustrissimi Domini. Quidquid sanctissimus Dominus noster in hac dispensatione decre-

¹ Cf. Theiner, Acta conc. Trid. II, 127 et Le Plat V, 495.

verit, postquam id a sua sanctitate decretum fuerit, id ego libenter probabo. Orabo etiam dominum, ut porrigat illi Spiritum suum, ut id decernat, quod magis futurum sit ad Dei gloriam et animarum salutem.

Interim tamen decretum propositum non mihi placet.

Ac primum displicet in eo, quod nomine synodi dicitur, causas propositas ad concedendum usum calicis fuisse graves, multiplices et christianae caritati consentaneas. Hoc enim falsum videtur. Si enim synodus tales existimaret causas suadentes usum calicis, procul dubio illum concessisset, quem tamen videmus ex eadem caritate negasse.

Secundo displicet, quod petitur in decreto a synodo. Exigitur enim, ut synodus consulat et approbet, quidquid videbitur Sanctissimo faciendum in hac dispensatione. Hoc, inquam, valde displicet variis rationibus.

74. Quas ut proponam suppono primo, dispensationem hanc non spectare ad fidem vel ad jus, sed ad factum. Si enim quaestio fidei esset, secure ex nunc possemus probare, quidquid summus pontifex definiturus esset de cathedra, quia in his non errat ob Christi promissionem et Spiritus sancti assistentiam. Dispensatio autem futura pontificis est res facti. Ad factum enim spectat, his vel illis populis dispensationem concedere, et sub his vel illis conditionibus, et hac vel illa adhibita diligentia. Quia ergo in his, quae sunt facti, errare potest pontifex et concilium et ecclesia, non potest rationabiliter synodus populos eligendos et diligentiam et condiciones remittere ad arbitrium pontificis, et antequam sciatur, quid arbitratus fuerit, id consulere et probare, quod futurum est contingens et poterit esse expediens et non expediens.²

Quod autem hoc non possit concilium recte facere, probatur, quia consilium vel probatio alicujus facti, sicut jus, fundatur super ipsum factum, et eo variato variat. Imprudens enim est qui, facto ignoto, consilium praebet,

¹ R. existimasset.

² In M. aditamentum sensu destitutum: *futura objecto*.

vel id probat.¹ Sed synodus nescit, quid facturus sit pontifex in hac re. Ergo non potest de ea re consilium dare et eam probare.

75. Secundo quia, licet vere synodus consilium daret de re ignota vel eam probaret (quod tamen potius esset divinare vel ominari, quam dare consilium), hoc tamen consilium vel haec approbatio nullum haberet effectum; quia non quaeritur hic consilium vel approbatio a pontifice, quasi desit ipsi auctoritas, sed ut tuta conscientia ipsius sit et illorum, qui hanc dispensationem vel petunt vel suscipiunt, quum fiat consilio tot sapientium; sed consilium de re ignota non quietat conscientiam, nec qui id praebent, sunt in hoc sapientes, sed potius vel tomerrarii vel adultores. Ergo sine effectu est talis approbatio.

Tertio pontifex vellet approbationem vel consilium concilii, ut in bulla dispensationis possit dicere, se eam facere consulente et consentiente² et approbante concilio. Sed hoc non potest vere dici, quum id sit potius divinare quam approbare.

Quarto haeretici, si hanc dispensationem suscipiunt ita approbante concilio, licet etiam postea non servent conditiones, non sinent a se per pontificem eripi calicem; quia dicent, se a concilio eum habuisse, et non posse nisi per concilium tolli.

Ob haec ergo non placet mihi decretum.

Caput XI.

76. Quod quia etiam meliori parti patrum non placuit, mutatum est in sequentem formam:

¹ M. addit *juxta Sapientem, qui ait: Si est tibi intellectus, responde proximo* (mendose pro Christo hic!), *sin autem, sit digitus tuus super os tuum*. Locus est Eccli V, 14, ubi tamen legitur . . . *sit manus tua super os tuum*. Ms. M. omnia haec verbo *variato* adjungit.

² In R. deest et *consentiente*.

Decretum super petitione concessionis calicis publicatum in eadem sessione sexta Tridenti sub sanctissimo domino nostro Pio quarto die 17. Septembris 1562.

Insuper quum eadem s. synodus superiori sessione duos articulos alias propositos et tum nondum discussos, videlicet incipiendo *an rationes etc.* in aliud tempus, oblata sibi occasione reservavit, nunc eorum, pro quibus petitur, saluti optime consultum volens, decrevit, integrum negotium SS^{mo} D. N. esse referendum, prout praesenti decreto refert, qui pro sua singulari prudentia id efficiat, quod utile reipublicae christianae et salutare petentibus usum calicis fore judicaverit.¹

77. Responso ad hoc decretum.²

Quum hoc decretum repente et ex improvise propositum est in congregatione generali episcoporum, illustrissimi legati narrarunt, quam acerbè tulissent oratores caesaris et regis Galliarum repulsam praeteriti decreti, quod etiam asserebant, se nolle interesse congregationibus vel sessioni. Exaggerabant etiam legati, quod non acceptare hoc decretum fuisset injuria caesaris, cui non dignabantur respondere. Ob quod enixe rogabant patres, ut hoc saltem decretum simplicis remissionis ad pontificem omnino acceptarent. Quod etiam major pars patrum fecit ob tam urgentes preces, et quia non est eis datum tempus deliberandi.

Quibus visis, ego, cui in extremo loco et breviter dicendum erat, in haec fere verba respondi:

Reverendissimi et illustrissimi domini. Haec res contenta in decreto non mihi displicuisset. Ceterum quia aperitur ostium, ut hac via comminandi et se a nobis separandi extorqueant oratores multa contra fidem et bonos mores, non placet decretum, maxime quum sua sanctitas habeat plenitudinem potestatis, per quam absque nostra remissione sit illi integrum dispensare vel non dispensare.

¹ Cf. Theiner II. 128.

² Deest in M.

Caput XII.

78. Sequenti autem die, quum in sessione propositum esset hoc idem decretum et a majori parte patrum probatum, quum a me exigeret secretarius, an decretum placeret, in hunc sensum respondi.

Haec res per se omnino¹ displicet. Ceterum si majori parti patrum placuit, mihi placet, modo admoneatur Sanctissimus, quod consulta sancta synodus super hac dispensatione non ausa est praebere suae sanctitati consilium, nec illam approbare.

Hoc autem dixi, quia approbatio hujus decreti mihi displicebat ob multas causas, quas vitandae prolixitatis et modestiae causa non dixi. Hic autem eas apponam.

79. Primo displicebat decretum ob modum id nobis obrudendi cum precibus armatis, cum minis et sine tempore deliberandi, ut cum pueris et rusticis fieri solet. Et praesertim displicebat illa absentia oratorum, qua videbantur vel velle excommunicare synodum, vel, quod verius est, se ipsos a synodo et consequenter ab ecclesia alienos ostendere. Idecirco occurrebat, quod vel sanctissimus dominus noster vel sancta synodus rogare deberet regem christianissimum, ut magis catholicos oratores ad synodum mitteret. Quia ergo modus proponendi hoc decretum videbatur mihi tela non a Spiritu sancto ordita, non videbatur ei assentiendum.

Secundo etiam displicebat, quia ex ejus concessionem aperiebatur ostium oratoribus et aliis ad plura et magis nociva petenda, quae habent jam parata in suis catalogis.

Tertio quia hac via facilius induci potest² sanctissimus dominus noster ad dispensandum. Si enim ad id propensus est, procul dubio dispensabit, quia haec remissio concilii³ tacita quaedam approbatio est dispensationis. Po-

¹ In R. deest omnino.

² Ita R., probabiliter hoc modo a Lainio correctum. M. habet *faciliorem se reddet*.

³ Concilii deest in M.

terit enim subire mentem sanctitatis suae haec cogitatio. Si sapientes hi vidissent aliquod periculum in dispensatione, me admonissent; modo autem, quum integrum negotium ad me remittant, nihil periculi vident in concessione. Sed e contrario considerare debet sua sanctitas vias, quibus obtenta est haec remissio, et quod in huiusmodi, quae sunt facti, non solum quisvis homo, sed quaevis etiam hominum multitudo errare potest. Considerare etiam debet, quod superius dixi, nempe synodum non fuisse aksam consulare vel probare dispensationem, et idcirco tractam esse ad hanc remissionem, cui etiam magna pars partum qualitate non aliis inferior non consensit.

80. Et haec quidem sunt visae mihi partes summi pontificis in hoc negotio. Nostrae sunt, sperare, quod optime sua sanctitas illas implebit, et orare Dominum, ut porrigat illi Spiritum suum, ut, quod optimum ecclesiae sanctae fuerit, decernat, et postquam id decreverit, quidquid illud fuerit, boni consulare et probare. Quod ego cum Dei gratia profiteor me libenter facturum.

VI.

An pontifex reformandus sit per concilium.

Quod peti non debeat, ut concilium reformet ecclesiam in capite, ex sequentibus constare potest.

I. Illud fieri non potest de jure.

II. Illud de facto nunquam fiet ac ne fieri quidem potest.

III. Nulla est necessitas, quod ita fiat,

IV. Nulla utilitas.

V. Plurima sequentur incommoda, si ita fiat.

I. Quod fieri non possit de jure.

Pontifex enim Romanus jure divino est pastor, rector et episcopus universalis ecclesiae, est caput ecclesiae, est fundamentum ecclesiae. Habet plenitudinem potestatis, quemadmodum in alio scripto confirmatum est¹. Quare a concilio nec reformari nec judicari potest. In his semper excipimus casum haereseos. Quo casu non necessum est, ab ecclesia damnari qui haereticus esset, quum sint omnes haeretici suo ipsorum iudicio condemnati et ab ecclesia separati. Quare tunc non esset actio ecclesiae vel concilii adversus papam, sed adversus eum, qui papatu et unione ecclesiae jam excidisset per haeresim. Praeterea Matth. 23, 2. „Super cathedram Moysi“ inquit Christus, „sederunt scribae et pharisaei; omnia ergo quaecunque dixerint vobis, servate et facite“. Quare quum sedeat super cathedram Petri, hoc est universalis ecclesiae, Romanus pontifex, et institutione quidem divina sedeat, fit, ut ab omnibus audiendus, a nullo vero judicandus sit, ac ne ab ecclesia quidem, quae ab illo regitur et gubernatur. Deinde Petrus (I. ep. 2, 18) praecipit, obediendum esse praepositis, non bonis tantum et modestis, sed etiam dyscolis. Quare obedire etiam necessum est summo pontifici, etiamsi dyscolus esset, quod non est.

Idem conficitur argumento sumpto ex vetere testamento, sc. Exod. 19, 13, ubi bestia, quae tetigerit montem, jubetur lapidari, et 2. Reg. 6, 7, ubi Oza a Deo percuitur, quod arcam Dei tetigisset. Intelligitur enim per arcam et montem praelatus, per bestiam autem et Ozam intelliguntur subditi, ut animadvertitur post cap. Plerique 2. q. 7.² Adde historiam Davidis³, quum ipsum quaereret Saul ad mortem; et tamen Saulem David noluit interficere, atque adeo percussit cor suum, quod oram chlamydis Saulis

¹ Auctor respicere videtur ad ea, quae in *Disputationibus de primatu etc. Quaestione III.*, praesertim parte prima capite I. nr. 90 ss. disserunt.

² Decretum Gratiani Pars II. causa II. qu. 7. cap. 27 in additamento Gratiani.

³ Ibid. cap. 13. Cf. addit. citatum.